

СУ „Св. Климент Охридски“

**Факултет по класически и нови филологии
Катедра по класическа филология**

Курсова работа по римска култура
Рецепция на римски културни символи и реалии
във Фашистка Италия

Януари 2013 г.

Изготвил:
Антон К. Оруш
III курс класическа филология

УВОД

Цел на тази курсова работа е да покаже връзката на римската култура и римската държавническа доктрина с едно от крайните политически течения на XX век – италианския фашизъм. Връзката не е едноплатова, нито пък е еднозначна. Прилики могат да се открият в политиката, идеологията, културните символи и реалии, дори и в архитектурата. Цялото управление на Бенито Мусолини представлява игра на аналогии с Римската империя.

И преди Бенито Мусолини други италиански патриоти и националисти са изтъквали връзката на Италия с древноримското наследство. Късносредновековният политик Кола ди Риенцо (1313–1354) мечтае за възстановяване на величието на античния Рим. Той е автор на съчинение, в което излива любовта си към римското – „Описание на Рим и неговото великолепие“ (1344). Разчитайки на ораторската си дарба, той започва да играе ролята на защитник на италианския народ от своеволията на феодалите. На 20 май 1347 г. възглавява въстание на пополаните, при което въстаниците овладяват правителствените здания на Капитолия, а Рим обявяват за народна република. Водачът на въстанието се величае като „консул на вдовиците, бедните и онеправданите“. В същото време, папа Климент VI нарича Кола ди Риенцо „еретик и узурпатор“. Устремът да се разправя с магнатите обаче изиграл на ди Риенцо лоша шега – той пожелал да увеличи данъците на гражданите, под предлог, че Рим се нуждае от силна наемна армия, за да се добие власт над феодалите. На 8 септември 1354 г. избухнало спонтанно градско въстание, в хода на което ди Риенцо бил убит и властта му – свалена.

Подобно на Кола ди Риенцо, векове по-късно и Мусолини извършва бурни революционни действия в Италия единствено под знака на „любовта към родината“ и крайните си националистически възгледи.

ФАШИЗМЪТ. НЕГОВОТО ЗАРАЖДАНЕ И СЪЩНОСТ

На 23 март 1919 г., на заседание на площад Сан Сеполкро в Милано, Бенито Мусолини учредява общоиталианско движение, наречено от него *Fasci Italiani di Combattimento* – букв. „Италиански фасции за борба“, „Италиански бойни фасции“. *Fasces* (*fascis, is, m* – първо значение „сноп, връзка“ – ЛБР 1990: 256) са дървени снопи, символ на консулската власт в Римската империя, които ликторите, охраняващи диктаторите, консулите и другите магистрати, носят в ръцете си, вървейки пред своите господари. Древната латинска дума става основа за появата на два неологизма в италианския език: „фашист“ и „фашизъм“.

Любопитното е, че първоначално Мусолини е водел живот, нямащ нищо общо с националистическата идеология. Деветнадесетгодишен, Бенито Мусолини бяга от войнишка служба и прекарва от 1902 до 1904 г. в Швейцария. Изпъждан от различни кантони за скитничество и нарушаване на законите, бъдещият Дуче се движи в социалдемократически среди, запознава се с емигранти болшевици, дори успява веднъж да размени няколко думи с Ленин, когато двамата говорят на честване в Женева на годишнината на Парижката комуна. Завърнал се в Италия и отбил военната си служба, след кратко учителстване той поема пътя на социалиста професионален революционер, работещ в профсъюзите и в социалистическия печат. От 1912 г. Мусолини е главен редактор на социалистическия ежедневник „Аванти“, но когато започва войната, напуска социалистическата партия и започва да издава нов вестник „Ил Пополо д’Италия“ („Италианският народ“), с който води кампания за включване на Италия на страната на Антантата. На фронта Мусолини е ранен, завръща се при вестника си и очаква края на войната, за да опита късмета си на политическото поприще.

Тук някъде Бенито Мусолини окончателно скъсва със социализма. Вероятно той никога не е и бил социалист. Сега е краен италиански националист. Неговата лична идеология отхвърля цялата пропагандна реторика за социалистическия интернационализъм. Поставя си за цел да създаде ново движение, което да „възроди

старата слава на Италия като наследник на Римската империя“ и за тази цел взема най-популярните цветове от палитрата на левите движения. Както пише проф. Милен Семков: „Съединявайки социалистическите и националистическите искания, той създава едно ново движение, което има за учител Ленин, а за държавен модел — Съветска Русия. В първата програма на фашисткото движение, приета на 23 март, преобладават искания, под които би се подписал всеки социалист: изборителни права за навършилите 18 години мъже и жени, осемчасов работен ден, осигуровки при болест и безработица, гарантирано минимално заплащане на труда, прогресивно-подоходен данък, отнемане на 85 % от военновременните печалби...“ (Семков 1992: 29). Динамизма на пропагандата и дисциплината на вътрешните организации взема от стажа си като социалдемократ. Националистическата вълна и свързаните с нея крайни пропагандни лозунги пък са почерпани от получената школовка на фронта по време на Първата световна война.

Фашистите пледират за силна държава, която защитава едрия национален капитал. Не развиват расова теория (подобно на Хитлеровия нацизъм) и нямат за идея да променят изцяло съществуващата капиталистическа система, а напротив – да я запазят и заздравят. Социалната Италия, в която всеки апенински труженик от средната класа намира своето добруване, трябва да е запазена само за наследниците на Римската империя.

Постепенно фашисткото движение на Мусолини се превръща в широко разпространена национална партия, който процес става причина те и да се наименуват така – Partito nazionale fascista – Национална фашистка партия – и да спечелят 35 места на парламентарните избори през май 1921 г. Преходът от леви към десни идеи се осъществява на дело, след като Мусолини се противопоставя на заводските стачки и окупации през септември 1920 г. и така заявява своята консервативна същност.

Гарантирайки всекиму запазването на статуквото, фашисткото движение започва да се страми към подкрепа от онази част от средната класа, която се страхува от социализма и комунизма. Популярността на Мусолини става толкова голяма, че през октомври 1922 г. той бива избран за министър-председател на Италия под угрозата от поход към Рим с цел насилствено завземане на властта. Първоначално управлява в дясно коалиционно правителство съвместно с членове на Partito popolare (Народната партия), но през юли 1923 г., чрез изборителен закон, прокаран специално от и за него, осигурява

парламентарното си мнозинство. Оттук нататък Италия е в ръцете на Бенито Мусолини и възглавяваната от него партия.

ИТАЛИАНО-РИМСКИ УСПОРЕДИЦИ

Според програмата на партията на Мусолини държавата трябва да упражнява контрол върху организацията на жизненоважните индустрии. Древноримското минало следва да се открива в единението на ярко изразения национализъм и стабилната държавна власт, напомняща за твърдата ръка на империята от времето на Август. „Преобладават националистическите елементи и идеята за силна фашистка държава“ (Семков 1992: 29).

Самият Бенито Мусолини изпитва изключително почитание към римското минало на Италия и към всичко римско. Мусолини пише: „Ние бленуваме римска Италия, т. е. мъдра и силна, дисциплинирана и имперска. Много от това, което беше безсмъртният дух на Рим, се възражда във фашизма: римски е ликторският сноп, римска е нашата бойна организация, римска е нашата гордост и нашата смелост. *Civis romanus sum* (Римски гражданин съм)“ (цит. по: Mussolini 1956: 160). Римски е и поздравът на фашистите с високо вдигната дясна ръка. За Мусолини Цезар е „най-великият син на човечеството“, „обединил в себе си волята на воина и гения на мъдреца“. Независимо, че Бенито Мусолини се самоопределя за наследник на Цезар, най-великият римски император за него остава Август: „Рим, както е изглеждал по Августово време, остава държавата, към която всички хора от всички народи се обръщат... И който обича Рим, той трябва да обича и Италия... Италия, която се подготвя да очертае нова епоха в развитието на човечеството“ – пише Мусолини във в. „Ла воче“ още през 1909 г. (цит. по: Korff 2000: 109, *прев. мой – А. О.*). И няма нищо чудно в това, че точно Октавиан Август е избран за подражателен пример. Бенито Мусолини вижда Италия след Първата световна война, макар победителка, но недоволна, деморализирана, разкордирана и разкъсвана от разколнически

препирни, без единство в обществото, без международен престиж, заплашена да бъде овладяна от „комунистическата опасност“. Къде може да намери най-прекия паралел един толкова възторжен почитател на римската история? Естествено, че в Рим след Гражданските войни, непосредствено преди Август – с постоянно поскъпване на живота, колапс на търговията, ширещо се пиратство по моретата, постоянна политическа нестабилност, загуба на военен престиж (да си припомним загубите на Клас от партите)... Аналогията е очевидна. Изведнъж идва Октавиан, тогава дори не още Август, взема резки мерки, и Фортуна се оказва на негова страна. Човек малко над двадесет години, дотогава без известност и изявена позиция, съоръжава армия „за своя собствена сметка и собствена инициатива“ (негови думи в Анкирския паметник) и помага на Сената да победи Марк Антоний. Когато неблагодарният Сенат заплашва Октавиан, придобилият вече достатъчно влияние предводител застава начело на своите ветерани и започва да диктува условия. Ето я историческата първооснова на „похода към Рим за насилствено вземане на властта“. Вследствие на това победителят е избран за консул, става едноличен управник. Това е характерен пример, който дава право на някои изследователи да смятат, че историята се повтаря.

Когато през 1925 г. несъгласни с Мусолини опозиционни членове на парламента се оттеглят от сградата и отиват на Авентинския хълм, той, виждайки в това аналогия с няколкото *secessiones plebis*, възкликва: „Ако опозицията желае да се укрепи на Авентина, аз няма да вляза в ролята на Менений Агрипа и да прося от тях да се върнат“ (цит. по: Scott 1932: 649, *прев. мой – А. О.*). В крайна сметка, работата по реформите продължава и без опозиционните депутати, но това е още един маркер на древноримското присъствие във Фашистка Италия.

За Мусолини Римската империя се превръща във фикс идея, един духовен образ, който се свързва с водещата роля на Италия сред другите нации. Показателна е темата на словото му, което той изнася на 5 октомври 1926 г. в Перуджа – „Морската сила на Древния Рим“ (Scott 1932: 646). И още: „Фашистката държава е воля, сила и империя. Тук римската традиция е жива като идея за сила“ (цит. по: Мусолини 1934: 27). По такъв начин Дуче в „Учението на фашизма“ показва приемственост между Рим и Италия.

Титлата „Duce“ (Il Duce – Водачът) също не е случайно избрана. Произлиза от лат. *dux* – „водач, предводител, военачалник“ (ЛБР 1990: 215). Тук еманира фашистката идея за един човек – върховен водач на масите. С това звание в Италия е титулуван крал Виктор Емануил III още през 1915 г., по време на Първата световна война, за да се подчертае ролята му на върховен военачалник. Интелектуалецът Габриеле д'Анунцио пък също се е наричал Дуче по време на едногодишното си управление на самообявилата се държава Карнаро (1919–1920), намираща се на територията на днешния град Риека в Хърватска.

Стараяйки се да допълва редовно представата за „наследника на Римската империя“, на 9 май 1936 г. Мусолини обявява завоюването на Етиопия с думите: „Италия вече има своята империя“ (цит. по: Korff 2000: 111, *прев. мой – А. О.*).

Мусолини установява фашистки празник на труда – 21 април, който трябва да се празнува на същата дата, когато през античността са се празнували *Parilia* – рожденият ден на Рим. „Аз се спрях на щастлива и славна дата в италианския живот, 21 април, рождения ден на Рим. Рим е градът, който е дал законодателството на целия свят. Римското право е текстът който и сега управлява отношенията в гражданския живот“ (цит. по: Scott 1932: 647, *прев. мой – А. О.*).

Самото понятие „Римска империя“ изковава ново измерение в мисленето му. А можем да кажем – и в мисленето на немалко негови съвременници. По това време цялата мегаломанска идея за „Велика Римска Италия“ е пропагандирана навсякъде – от обикновените лозунги до академичните аудитории. Затова например не е чудно, че много италиански историци теоретизират по темата „власт и лидер“, представяйки Римската империя като зародиш на нов вид империя, която в своето развитие постепенно елиминира национализма и егоистичното себелюбие на гражданите си. Рим разпространява елинската култура и римското право всред по-изостанали цивилизации, формирайки ги като римски граждани. В „Имперската политика на Рим“ (1936) историкът Марио Атилио Леви обрисова римския имперски идеал с черти, близки до тези, с които го представя Мусолини: „Всеки народ, който е в състояние да даде на света универсално политическо устройство, е имперски, независимо дали неговата империя се състои от материални владения или не“ (цит. по: Levi 1936: 226, *прев. мой – А. О.*). Крайната идея е,

че една истинска империя, била тя древноримска или съвременноиталианска, е резултат на т.нар. от Мусолини „духовно лидерство“. Разпространението на римската култура в Северна Африка е това, което Мусолини отъждествява с романизирането на нецивилизовани народи.

В **социалната политика** се заявяват намерения за повишаване на раждаемостта (в унисон с *Lex Paria Porraea* – закон за насърчаване на раждаемостта, приет по времето на Август) и укрепване на стабилитета на италианското семейство. *Ius trium liberorum* е положението в римското право, с което Август маркира необходимостта вдовиците да се женят повторно, ако нямат от предишните си бракове най-малко три деца. За да бъде аналогията пълна, на 26 май 1927 г., в реч пред парламента, Мусолини пожелава да се въведе данък върху бездетните бракове, за да се стимулира раждаемостта (вж. по-подобно Scott 1932: 649).

При обръщането към проблема за възпитанието на младите хора обаче на Мусолини е трудно да преодолее съпротивата на папската институция или *Pontifex Maximus*, както той нарича папата. Мусолини и папският институт не могат да бъдат в добри отношения в една държава, където църквата винаги е била силно учреждение и претендира за правото да образова младите хора. Подобно на Август, Мусолини осъзнава важността той да се нагърби с тази привилегия. Римският принцепс поставя младежта под надзора и върховенството на собствените си синове, наречени от него *principes iuventutis* – „принцепси на младежта“. Август учредява *Ludi Troiae*, където младите хора представят военни тренировки и паради пред очите на императора. Мусолини основава *Valilla Nazionale* – фашистка държавна организация с паравоенен характер, тъй като добре разбира, че продължителността на делото му зависи от подкрепата, което то намира сред младите поколения.

Режимът на Бенито Мусолини заема и от Августовата **стопанска политика**. Изхранването на населението на Италия винаги е било проблем, още от римско време. Римската история помни големи периоди на глад, когато са били прекъсвани комуникациите през Черно море, с Азия, Египет или Африка, и доставките на зърно от чужбина не пристигали навреме. Като противомярка малко помагало дори почти цялостното изтребване на пиратството, предприето от Секст Помпей и Октавиан. За да

стимулира собственото производство на зърно, принципът решава да популяризира земеделието и така, от практически причини, да направи привлекателен селскостопанския живот. След публикуването на Вергилиевите „Георгики“ започва цяло движение „назад към селото“.

По времето на Мусолини Италия задоволявала хранителните си нужди чрез закупуването на големи количества вносно зърно, тъй като вътрешното производство не било достатъчно. Това обаче било за сметка на източване на държавната хазна и наклонявало опасно търговския баланс. Ето защо, по примера на Август, но с по-динамична пропаганда, Мусолини започва своята *battaglia del grano* – „битка за (пшениченото) зърно“. Тя се изразява в смесване в пшеничния хляб на по-груби зърнени култури, от което, естествено, спада качеството му, но така Италия е независима от вноса на пшеничната суровина.

Има забележителна прилика между две вътрешнополитически действия, разделени от 2000 години – на Мусолини и на император Домициан. Няколко десетилетия след Август, Домициан, разтревожен от общия недостиг на пшеница, издава декрет да се съкрати производството в Галия и Африка на лозя за вина. Той желае на същите места да се разработват зърнени култури, макар че има съмнения дали това е станало в действителност, тъй като, заради различията в почвата, може да се спори за ефективността на пшеничните насаждения след замяната. На свой ред, Мусолини също заплашва насилствено да намали реколтата на лозя именно заради пшеницата. Това действие изглежда много като подсказано от Домициановия едикт.

В културната си политика фашизмът започва да експлоатира римското минало и културно наследство, за да прокламира идеите си във възможно най-широка среда. Тържественото отбелязване на 2000-годишнината от рождението на поета Публий Вергилий Марон (1930) се превръща в пищен обществен експеримент, проведен с цел да се наблюдава народната реакция на заявените политически намерения. Нещо повече, успехът на този юбилей окуражава правителството и то се заема да организира още по-пищни тържества по повод друга 2000-годишнина, този път от рождението на Октавиан Август (1937). Това се превръща в най-добрия повод за високи и арогантни реторики и теоретизации по любимата на режима Августова тема.

Освен като реформатор и разширител на класическото образование, Мусолини започва да се изживява и като покровител на науките и изкуствата. Думите му са изпълнени с древноримски аналогии. Давайки оценка на един тогавашен италиански писател историк, Алфредо Ориани, той казва: „Неговият стил е сбит и кратък, достоен за Тацит, а дори само това качество е достатъчно да го направи голям писател“ (цит. по: Scott 1932: 651, *прев. мой – А. О.*).

Интереса си към литературата Мусолини проявява не само чрез опитите за патронаж над авторите, но и чрез собственото си творчество, което е пак свързано с Рим и е доста сериозно по обем – каквото не е при съюзника му Хитлер. Дуче е автор на две книги с епиграми (популярен жанр през Късната античност), едно стихотворение „Сицилия“ (заглавие на много творби в римската литература), писма, автобиография, речи, както и внушително количество политически документи и програмни текстове, от които „Учението на фашизма“ заслужава най-голямо внимание. Той дори опитва силите си в драмата, но унищожава трагедията си „Аякс“, виждайки, че талантът му там не е особено забележителен. Този инцидент обаче не го разстройва и той се шегува с приятелите си по повод несъвършенството на поетическия си талант. В Рим е имало немалко императори, автори на съчинения, и можем да кажем, че тук Мусолини се опира на традицията не само на Август, но и на Клавдий, Нерон, Хадриан, Марк Аврелий и Юлиан.

Римските императори винаги са се смятали отговорни към четенето и създават редица библиотеки, най-известната от които е Августовата на Палатин. В един момент литературната, и въобще хуманитарната образованост, започва да се смята за мяра, по която се съди за човека. Никой от римските императори, обаче, не може да съперничи на Мусолини, който вмениява четенето и литературната култура като задължение на всеки примерен фашист чрез известната формула: *Libro e moschetto, fascista perfetto* – „Книга и мускет – завършен (перфектен) фашист“ (цит. по: Scott 1932: 651, *прев. мой – А. О.*). Под ръководството на Мусолини започва да се провежда ежегоден Фестивал на книгата, по време на който се дава търговска отстъпка от 10% на всички италиански книги, а всички книжари, гости и медии са заети да покажат и внушат на хората ползата от четенето, културата и познаването на миналото. Пазарът на фестивала се устройва на стария

Траянов пазар в Рим. Посещава се от хиляди всяка пролет и е ефективно средство за възпитаване на хората в почит и уважение към античните ценности.

Подобно на Хитлеровия нацизъм, италианският фашистки режим подкрепя филологическите изследвания и по-точно издаването на крупни, богато коментирани издания на елинските и римските класици в серии: *Scriptores Graeci et Latini, iussu Beniti Mussolini, consiliae Regiae Academiae Lynceorum editi*. Филолозите Аристиде Колона, Енрика Малковати и Карло Джалавоти подпомагат научно важни издания от серията. Р. Сабadini редактира и издава двутомно издание на Вергилий, отпечатано в годината на отбелязването на 2000-годишнината, на което датата е отбелязана по два начина: по традиционния с *anno Domini* и с *XVII a fasc. restit.* – „от фашисткото възстановяване“ (sc. „на римската власт“). По същия начин са се маркирали и други важни книги тогава, както и междудържавни документи с италианско участие¹.

Филологическите проучвания са предхождани от изключително много средства и усилия, вложени в археологически изследвания. Мусолини живо се интересува от археологически разкопки. Когато съхранението на четири римски храма от времето на Републиката е застрашено от договор с частни строители, той лично посещава обекта, изслушва и двете спорещи страни и заявява: „Аз бих се смятал обезчестен, ако дори един квадратен метър от новата конструкция бъде издигната тук“. На официалното освещаване на реставрираните храмове той кани тези, които преди това са оспорили решението му, за да произнесе думите: „Аз вече (тези хора) съм ги застрелял на място“ (цит. по: Kostof 1972: 20, *прев. мой – А. О.*).

Мусолини извлича полза от споменатите Вергилиеви и Августови тържества, за да насърчава археологическите инициативи. Римският форум е разкопан и разкрит до нивото си от времето на Късната република. Либийските градове Сабрата и Лептис Магна, основани по времето на Империята, също са разкопани и отчасти възстановени. В разстояние на четири години (1938–1942) римското пристанище Остия е разкопано в

¹ Balboni, G., E. Neri. *Colloquia Latino sermone conscripta*. Libreria editrice Ticci. Siena, 1937 – XV. Curotto, E. *Colloquii e motti Latini con versione italiana*. Società editrice internazionale. Torino. 1938 – XVI.

серия от бързи и импулсивни действия под ръководството на Гуидо Калца (1888–1946). Той е подготвял за печат и една монография за Остия, но ранната му смърт попречва на отпечатването ѝ. От фашисткия режим в Италия е останала и реконструкцията на Олтара на мира на Август.

Режимът реконструира центъра на Рим съобразно изискванията на Мусолини, който желае древността да се влива в съвременното. Възстановеният от Морети Олтар на Мира е положен в бетонен навес близо до р. Тибър, до Августовия мавзолей. Копие на *Res gestae divi Augusti* е поставено близо до Олтара на мира. Единството на археология, изкуство, строителство и идеология изгражда солидно присъствие на древния в съвременния Рим. Идвайки от Корсо, посетителят се намира в центъра на квадрат, чиято четвърта страна бил Тибър. На трите останали страни се намират здания в характерния архитектурен стил на фашистката епоха, разделяни от две църкви в бароков стил. В средата стоял силуетът на Августовия мавзолей и до него – възстановеният Олтар на мира. Площадът заявява приемствеността на древния, папския и фашисткия Рим. Контрастът между незабележимия мавзолей и величествения Олтар става символ на домогванията, успеха и – в крайна сметка – края на фашисткото обвързване с Римската империя.

Древноримското проникване е най-силно изразено във **външната символика** на режима. Фашисткият поздрав с вдигната и протегната под 45 градуса дясна ръка се свързва с Древния Рим. Жестът даже е наричан от фашистите *Saluto Romano*. Всъщност няма римски текст, в който да е описан такъв поздрав, а в картините с римска тематика, в които той се изобразява, няма голяма прилика с поздрава от времето на Мусолини. Такова платно е „Клетвата на Хорациите“ (1784) от Жак-Луи Давид, където в основата е митологическата тема (разказана и от Тит Ливий – I, 24–26) за борбата между тримата братя от Рим и Алба Лонга – Хорациите и Куриациите. В картината Хорациите поздравяват с вдигната дясна ръка баща си, който държи мечовете им, преди да им ги даде, за да започнат борбата. Тит Ливий, обаче, не съобщава братята да са направили такъв жест.

Фиг. 1. Жак-Луи Давид - „Клетвата на Хорациите“

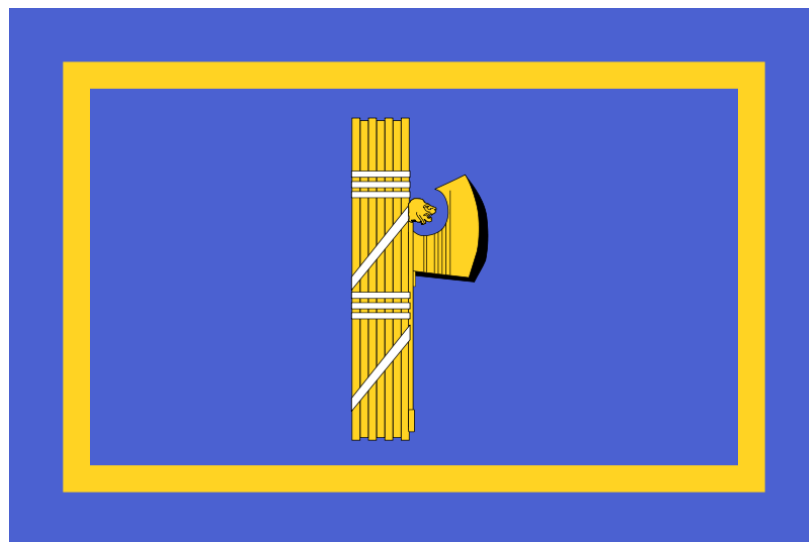
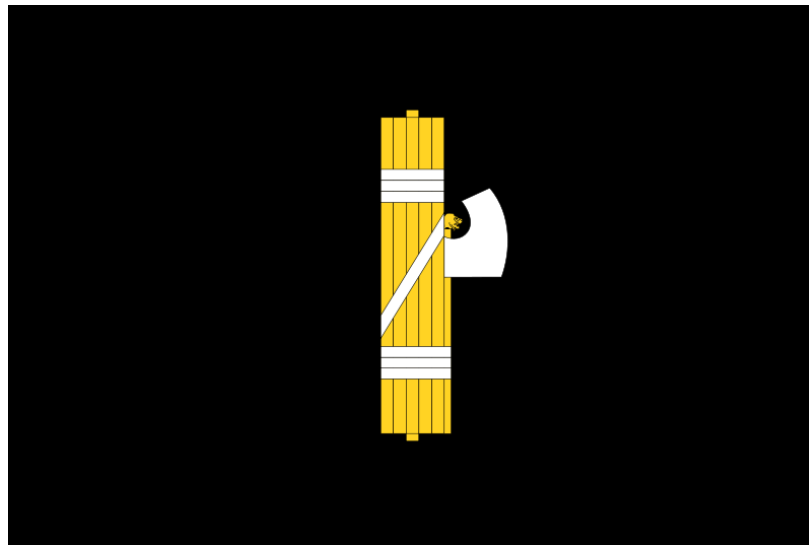
Наказателните отряди на фашистката партия (подобни на SA и SS в Германия) са разделени и сегментирани по подобие на войсковите единици в римската армия. Налице са *principes* (макар да не носят копия) и *triarii*, които се разделят на манипули, центурии, кохорти и легиони (Scott 1932: 646). Когато те маршируват в Рим, Мусолини прави следното приветствие към тях от Чивита Векия: „Кълна се да изведа страната ни веднъж завинаги по пътя на древното величие!“ (цит. по: Scott 1932: 646, *прев. мой – А. О.*).

Ще обърнем внимание и на присъствието на някои конкретни термини в идеологията на Мусолини. В основата на символиката ѝ е т.н. *fascio littorio* (лат. *fascēs lictoris*). Оттам произлиза и думата „фашизъм“. Както вече беше споменато, *fascēs* са дървени снопи със секира в средата, символ на консулската власт в Римската империя, който ликторите, охраняващи диктаторите, консулите и другите магистрати, носят в

ръцете си, вървейки пред своите господари. От 42 г. пр. Хр. с ликтори и снопи се сдобиват също весталките и вдовиците на военни, загинали по времето на гражданските войни. При среща по-нисшият магистрат се покланя пред ликторските снопи на по-висшия (*fasces subeo*). Снопът се украсява с лавров венец при триумфално шествие (*fasces laureati*), а при скръбни поводи се носи така, че острието на брадвата (т. н. лице на снопа) да „гледа“ надолу (*fasces versus*). Свързаните пръчки символизират властта над живота и смъртта. Съществува и израз *fasces submittere* – навеждам снопа пръчки в знак на уважение (ЛБР 1990: 256). Приемането на снопа в арсенала от символи на фашисткия режим става доста рано, още преди основаването на партията. Преди завземането на властта от Мусолини снопът е бил употребяван от различни политически сили в Италия – от социалисти до националисти – като символ на строго единство в идеите. В началото, фашото символизира републикански идеи. По-късно обаче, след формирането на правителството, тези конотации са изместени на заден план. Така например, в монетната емисия от 1923 г. са налице следните два символа в единение. От едната страна се вижда фигурата на монарх (италианския крал), а на другата стои ликторският сноп. Идеята е, че съвместното действие на монархията и фашизма ще доведе до повторното възшествие в Италия на древното римско величие. На свой ред, гербът на страната, представлявана от Савойската кралска династия, е оформен с два ликторски снопа отстрани. Известният археолог Джакомо Бони е заставен да създаде „каноничен“ логотип на снопа, който да се разграничава от всякакви други подобни, вкарвани в обращение до фашистко време. Подпомогнат от много изображения на фасции, запазени по скулптури, археологът изпълнява бързо задачата си. По този начин е създаден най-известният логотип на ликторския сноп – този с отвесно разположените пръти и брадвата до тях със стилизирано лице на дръжката. Той заема централно място в националната иконография, дори повече от орела и римската вълчица, и символизира преминаването – официално определено през 1926 – на партийната емблема в национална. Разпространява се навсякъде: марки, документи, обществени сгради, униформи, книги, пропагандни материали.

Емблемата представлява златен сноп, доминиран от ясни, строги и открояващи се цветове – най-често кафяво, златно или тъмносиньо, Фонът е тъмен – най-често черен. Описание ни е оставил писателят Алберто Моравия в романа си „Чочарка“: „Площадът

беше безлюден и изглеждаше по-голям от друг път. Отначало не забелязах златния сноп на черното знаме и ми се стори, че е траурно знаме“ (Моравия 1959: 38). Символиката идеално се покрива с добродетелите дисциплина и ред, които режимът се стареа да внуши на своите поданици. Сам Мусолини казва: „Фашистките снопи са стегнати по-строго отвсякога, а острието на брадвата ни никога не е било по-наточено“ (Mussolini 1956).

Фиг. 2 и 3. Италиански фашистки знамена с най-популярния логотип на снопа

Друг римски символ, употребяван от Мусолини, е съкращението SPQR. Както е известно, *Senatus populusque Romanus* („Сенатът и римският народ“), словосъчетанието изписвано като абривиатура и в долната си част полуобградено с листа, съставлява официалния герб на Римската държава в античността. Изписвано е на всички официални места, между които и на щандартите на римските легиони, където е с добавени два меча, пресичащи се в средата. Мусолини го изписва на различни обществени сгради, табели и капаци на канализационната система на града².

Фиг. 4. SPQR като емблема на древноримските легиони

Фиг. 5. SPQR на канализационна шахта в Рим от времето на Мусолини

² Вж. <http://www.ilduce.net/speciale17.htm>.

Аквилата е орел, обикновено изобразяван с отворени криле. Той символизира гордостта, величието и мощта, довели до древноримските победи. Орелът често е представян с ликторски сноп в краката, както например може да се види в знамето на Република Салó (или Италианска социална република – марионетна прогерманска държава, създадена от Мусолини през 1943 г.). Хитлер също заема този символ, поставяйки го на знамето на НСДАП – там, в центъра на тъмноревения правоъгълник, орелът държи в ноктите си свастиката. Според една немного популярна теза, той е направил това, за да покаже сходството между историческите търсения на германския и италианския народ (склонни към ревизионизъм), но предположението не издържа, тъй като орелът вероятно е зает от Хитлер отново заради търсене на приемственост с Римската империя³.

Фиг. 6 и 7. Знаме на Италия от 30-те г. с орел, държащ в ноктите си ликторски сноп

³ Вж. <http://www.ilduce.net/speciale17.htm>

След създаването на Тристранния пакт (подписан на 27 септември 1940 г. в Берлин), започва да се търси символ, който да внушава силата на трите страни-участнички. Избрано е главното латинско V, защото то е първата буква от латинската дума victoria („победа“) и освен това има три върха за трите страни, с Италия в центъра⁴.

Фиг. 8 и 9. Пропагандни плакати с главно V. Надписът на десния гласи „Три народа и една вяра – победата!“

От фашистите също така е експлоатиран и келтският кръст, но той не е свързан с римското наследство.

⁴ Вж. <http://www.ilduce.net/speciale17.htm>.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Политиката и режимът на Бенито Мусолини трябва да се оценяват безпристрастно, както всички други исторически процеси. Прави впечатление, че на съвременниците (напр. в статията на Кенет Скот) стремежът към възстановяване на плътната връзка на Италия с древноримското наследство и усиленото ѝ подчертаване са изглеждали положително явление. В края на текста изследователят заявява: „Вероятно Римската империя в действителност никога не е умирала, а живее и сега в Нова Италия и нейния министър-председател“ (Scott 1932: 657). Годината е 1932 и Хитлер все още не е завзел властта в Германия, да не говорим за образуването на Тристранния пакт. Хората са виждали в Мусолини само решителен обновител и реставратор на обществото, който го въоръжава със старите ценности, след краха на довоенните. Когато, след времена на катаклизъм, катастрофа и ужас, се появи едно ново управление, нов курс, и неговият лидер заяви, че има амбицията да построи нов ред и да въведе хората в така очакваното от тях светло бъдеще, тогава положителните и отрицателните страни на новото не се оценяват безпристрастно. Именно грандоманията и неистовото желание за повече власт и влияние на Италия в света е довела до краха на фашисткия режим, приключил след преврата срещу Мусолини, извършен от някои членове на Върховния фашистки съвет на 25 юли 1943 г.

БИБЛИОГРАФИЯ

ЛБР 1990: Войнов, М., Ал. Милев. Латинско-български речник. София: Наука и изкуство, 1990.

Моравия 1959: Моравия, А. Чочарка. София: Народна култура, 1959.

Мусолини 1934: Мусолини, Б. Учението на фашизма. София: Държавна печатница, 1934.

Семков 1992: Семков, М. Записки по съвременна история. София: ВИК „Св. Георги Победоносец”, 1992.

Kopff 2000: Kopff, E. Christian. Italian fascism and the Roman Empire. In: Classical Bulletin, 76, 2, 2000.

Kostof 1972: Kostof, S. The Third Rome 1870-1950. Traffic and glory. Berkeley: University of California Press, 1972.

Mussolini 1956: Mussolini, B. Opera omnia. Firenze: Org. E. e D. Susmel, 1956.

Scott 1932: Kenneth Scott. Mussolini and the Roman Empire. In: The Classical Journal, 27, 9, 1932.

I simboli del fascismo: <http://www.ilduce.net/speciale17.htm> (22.XII.2012).